

Bahar BƏRDƏLİ (MƏMMƏDOVA)

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu

**SABİR RÜSTƏMƏNİN ŞEİRLƏRİNDƏ
BÜTÖV VƏTƏNİN OBRAZI**

Açar sözlər: Sabir Rüstəmhanlı, Vətənin obrazı, şeir, Yardımlı, yollar, daşlar, təbiət

Key words: Sabir Rustamkhanli, image of the motherland, poem, Yardimli, roads, stones, nature

Ключевые слова: Сабир Рустамханлы, образ родины, стихотворение, Ярдимлы, дороги, камни, природа

Şairlər öz ilkin ilhamını təbiətdən, onun gözəlliklərdən alırlar. İlk qələm təcrübələrini də məhz bu təbiətin vəsfinə, tərənnümünə həsr edirlər. Xüsusilə bu Vətənin göz oxşayan quşqonmaz dağları, al-yaşıl dərələri, sıx meşələri, buz bulaqları olanda. Elə Yardımlının təbiəti kimi. Bu yerlər S.Rüstəmhanlının poeziyasında özünəməxsus şəkildə təbii, real, incə, zərif boyalarla yetərinəcə təsvir, tərənnüm olunub:

*Suların sinəsində kölgə olub axırıq,
Gözəlliyin önündə dayanıb, lal baxırıq,
Zirvələrin başına dolanıyıq, qalxırıq,
Yardımlı yollarında... [1, s.13]*

Dağların başına dolanıb qalxan yollar boyu təbii gözəllikləri görmək bir duyğulu hissdirsə, onu özünü küləşdirib vəsf etmək xüsusi istedad tələb edir. "Yarıb dumanı, çəni zirvədən qartal uçur...// Meşələrin sü-kutu adamları qorxudur... // Yardımlı yollarında..."

Təbiətlə üz-üzə, göz-gözə dayanan şair öz arzusununu, niyyətini, istəyini də dilə gətirir. Ən azından o da təbiətin bir parçasıdır, bir hissəsidir. Deməyə haqqı var ki,

*Min illik palıdlardan bir ömür borc alaydım,
Keçilməz dərələrə özüm körpü olaydım,
Buz sulu, saf aynalı bulaq olub qalaydım,
Yardımlı yollarında... [1, s.13]*

Əbədi olanların yanında, təəssüf ki, insan ömrü çox qısa və anıdır, ötürür. Bunu bilən şair öz ömrünü söz ömrünə calayır. O söz ki, lirik qəhrəmanın mənəvi dünyasıdır, qəlbinin özüdür. Elə bu dağlar, dərələr, yollar qədər zəngindir, füsunkardır, sevgiyə sədaqətli və əbədidir:

*Azərbaycan yollarının ilqarı dönməz,
Bu yol ilə düzlük gedir, həqiqət gedir.
Azərbaycan yollarının sonu görünməz,
Əvvəlisə nəğmə kimi qəlbimizdədir! [1, s.18]*

Yardımlı yollarının bütöv Azərbaycan yollarına gedib çıxdığını göstərən şair onların əbədiyyət olduğunu bir daha vurğulayır. Sonu görünməyən bu yolun əvvəli ululardan keçib gəlib, Azərbaycanın bütövlük rəmzidir. Əriş, arğac kimi Vətənin belinə dolanan yolların, təəssüf ki, bu gün çoxu qırıq-qırıq, kəsik-kəsikdir.

"Tufanların qılıncıyla qırılmayan yol, // Füzulinin məzarında qırıla bilər..." Və ya başqa bir istiqamətdə, başqa bir yöndə talan edilən, dağılan, yağmalanan yol da var: "Bir yol gedib itkinlərlə itib uzaqda, // Bir cüt yol da Babəkimin kəsik qolları!" – deyir şair. Cənuba, Şərqə uzanan yollar kəsik-kəsik, qırıq-qırıq olsa da iti yaddaşlarda, böyük ulu sözdə yaşayır hələ! Yəqin səhərlərin birində o yol bərpa ediləcək! O, qırıq, kəsik yollar birləşəcək, bütövləşəcək! Xalq şairi Qabilin məşhur misraları yada düşür:

*Astara yolları uzanıb gedir
Təbrizə birbaşı!
Geri dönməliyəm bu yolu qardaş!..*

S.Rüstəmhanlının lirik qəhrəmanı bu yolun kəsiyindən hayqırıraq sanki deyilənlərə, olanlara cavab verir:

*Geri dönməliyəm! – Asanımı məgər?
Düzlərə gör necə duman enibdir!
Təbrizə uzanan bu yollar tək,
Tarixin özü də çəpərlənibdir! [1, s.29]*

Düzlərdən keçən yollar çoxdan dumana bələnib və çəpərlənib!
Keçmişə dönmək, o yolları bərpa etmək çətindir, lakin yenisini çəkmək,
yaratmaq daha asan və mümkündür! Amma, şair olanlara başqa rəkusdan
da yanaşır:

*Yollarım qırılmaz, baharım solmaz,
Araz qırağında batmayaq yasa!
Sərhəd çəkilməklə millət ayrılmaz,
Ruhunda ayrılıq yaranmayıbsa! [1, s.29]*

Təbii yollar çəpərlənib bağlanıbsa, ürəkdən-ürəyə gedən, ruhumuz-
da yaşayan, əbədi olan bir yol da var! Demək, bu yolu olan milləti, xalqı
ayırmaq, parçalamaq mümkün deyil! Ruhumuz sərhədsiz olduğu üçün pa-
yımız da elə o sərhədsiz göylərdən enib gələcək!

Bununla bərabər şair həm də ümidlə danışır:

*Yollar açılacaq bir gün bilirəm!
Bəlkə Yardımlının dağları üstədən!
Bəlkə Cəbrayılın, bəlkə Culfanın,
Bəlkə, Astaranın bağları üstədən! [1, s.90]*

“Şimal-Cənub ifadələri Azərbaycan xalqına o qədər doğmadır ki,
dünyanın harasında ayrı salınmış xalq birləşirsə, adama elə gəlir ki, öz
xalqı birləşib” [2, s.47].

Sabir Rüstəmxanlının sırf təbiət şeirləri, yəni yalnız təbii gözəlliklə-
ri vəsf eləyən poetik nümunələri o qədər də çox deyil. Çünki, o təbiət şeir-
lərini dərhal vətənləşdirir və ya “insaniləşdirir”. Bəzi halda isə onu siyasi-
ləşdirir. Məsələn, təhlilə cəlb etdiyim “Yardımlı yollarında”, “Zirvənin
dərdi”, “Yollarımız”, “Geri dönməliyə”, “Yardımlının dağları”, “Boş
qalmış yuvalara dəyməyin”, “Ata haqqında iki əfsanə”, “Biçin nəğməsi”
kimi onlarca poetik əsərində şair təbiətdən çox vətənin ağrı-acılarını, onun
tarixini dilə gətirir, yada salır.

Şair öz tarixi yaddaşındakı düşüncələrini, fikirlərini təbiətə müraciət-
tən deyir. Yəni sözünü oxucusuna bu yolla ötürə bilir və istəyinə çatır.
Son dövrlərdə onun yazdığı təbiət şeirləri də bu mənada saf duyğu – dü-
şüncələrinin əks-sədasıdır. “Bakı küləyi”, “Bakı”, “Dünya gözəldi, an-
caq...”, “Oğuz bəyləri”, “Əriyib gedəcək”, “Qış”, “Ayla üz-üzə”, “Qar işi-
ği, ulduz unu”, “Kənd gecəsindən bir ışırtı” kimi şeirlərində şair təbiət
hadisələrini insaniləşdirir, sanki adi, təbii qar-yağışla, dağ-daşla deyil, in-
sanla danışır, insanla dərdləşir, insana müraciət edir:

*Salam, qoca dağlar, qocaman dağlar
Bu uzun ayrılıq keçdi an kimi.
Mən ildən sonra da qayıdacağam,
Ana qucağına qayıdan kimi! [3, s.162]*

Həmçinin, Sabirin, “Dünyadan umduqlarım”, “Təsəlli”, “Mən ildən
bir”, “Şükür ki, bu dağlar öz yerindədir”, “Yenə kənd yolunda” kimi şeir-
lərində həm Vətən, həm də insanlar təbiətin qucağında, bir yerdə, bir ara-
da təsvir, tərənnüm olunur.

*Ey gün, daş olub, durma,
Keç, sənə yalvarıram!
Hicranın qədəhini
İç, sənə yalvarıram!
Qayçıyla saatları
Biç, sənə yalvarıram!
Yarım gəlsin, sonra gör,
Heç sənə yalvarıram? [3, s.178]*

Şairin lirik qəhrəmanı öz sevgilisini gözləyir. Amma vaxt, zaman
keçmir, sanki, günəş də öz yerində “daş”a dönüb, tərənəmək bilmir. Aşiq
üzünü günəşə tutub yalvarır ki, daşa dönməsin, tez keçib getsin, hicranın
qədəhini içsin ki, onun vəziyyətini başa düşə bilsin, saatların əqrəbini biç-
sin ki, o da tez ötsün. Əgər yarı gəlib çıxsın, görüşsələr, bir də ona yalvar-
mayacaq.

Əgər keçən əsrin 70-80-ci illərində şairin yaradıcılığında sırf təbiət
şeirləri – peyzajlar, lövhələr, təbii gözəlliklərin təsvirləri çoxluq təşkil
edirdisə, sonralar, yəni müstəqillik illərində təbiət şeirlərində Vətənin, in-
sanların problemləri çuğlaşmış, qarışmış şəkildə əks olunmağa başladı.
Bu mənada Sabir Rüstəmxanlının təbiət lirikasında İnsan, Vətən, Dünya,
heyət, cəmiyyət baş-başdır.

*Buludu yağışdan, çayları seldən,
Ağlı kəsərindən, qılınca addedən,
Tanrını ilhamdan, nəğməni dildən,
Gözünü işığından, ağlı zəhmətdən,
Ayırmaq istəyən qopsun millətdən! [3, s.114]*

“Əriyib gedəcək” şeirində söhbət təkcə qışda yağın, dünyanı bürü-
yən qardan getmir. Şair yenə bir zaman, məkan içində cahana ayrılıq nəğ-
məsi çaldıran soyuq havalardan danışır: “Qar yağır... dəyişir vaxtın axarı.
// Ağ iplər tor hörür sanki zamana...” Və ya “Qar yağır, heyvanlar, quşlar

yuxuda, // Qar yağır, ağarı dünya qorxudan..” Qar dənizində özünü canlı ələ bənədən lirik qəhrəman düşünür ki, “Nəğməmə susmadıqca mənim üstümdə // Ayrılıq nəğməsi oxunmayacaq!” “Rüstəmxanlı poeziyanın gəniş və böyük yoluna çıxmaqdadır. Və, əlbəttə, o gözəl bilir ki, böyük poeziya yalnız təənnüm ilə yetinə bilməz. Böyük poeziya təənnümçü olduğu qədər də ittihamçı, ifşaçı və tələbkər poeziyadır” [4, s.46].

“Dünyadan umduqlarım”, “Təsəlli”, “Mən ildən bir”, “Şükür ki, bu dağlar öz yerindədir”, “Yenə kənd yolunda” kimi şeirlərində şairin məramı, məqsədi təbiətlə baş-baş olarkən qəlbindən keçənləri rahatlıqla söyləməkdir:

... Bir bax, o qayalar qaşında mənəm,
Nə olsun bir yolun sonu yetişi,
Yenə bir cığırın başında mənəm...
Yollara can verdim yol əza-əza,
Yenə kənd yolunda yapayalnızam... [3, s.168]

Şəhər yolunu kənd yolu ilə birləşdirən şairin lirik “mən”i tək, yapayalnız olsa belə, bu yollara can verə-verə onu dağ cığırına calayır. Bu lirik qəhrəman həm kəndlə şəhər arasında, həm nəsillər arasında, həm öz nəsl-i-şəcərəsi arasında, həm də bütöv Vətənin sərhəddi boyunca körpü rolunu oynayır. Körpülər də insan kimidir. Sağ, sol qolları var. Sahilləri birləşdirən körpülər də tək-tək salınır. Tək-tək olur. Şair özü də “Zaman məndən keçir” şeirində bu fikri əyani şəkildə bir daha göstərir:

Keçirdim tarixi əsəblərimdən,
Dünənə sabahın körpüsü mənəm [1, s.249].

Və ya:

... Bitmişəm yer ilə göy arasında –
Bu süzgac ilahi iradəsidir...
... İlk nədi, son nədi – ürəyim duyur,
Keçmişə yol alan köçürmüş məndən.
Zamana qoşulub bir ömür boyu
Tanrının özü də keçirmiş məndən [1, s.250].

Demək, şairin lirik qəhrəmanı, eyni zamanda, yerlə göy arasında da körpüdür. O, ilahi varlıq – yaradan arasında əlaqələndirici vasitədir – yəni peyğəmbər rolunu da yerinə yetirir. Bəlkə də insan oğlu fərqində deyil ki, onun ruhu yerlə göy arasında əbədi yaşarlıq qazanıb. “Zamana qoşulub

bir ömür boyu, // Tanrının özü də keçirmiş məndən!..” – deyən şair ələ bunu nəzərdə tutur.

S.Rüstəmxanlı yaradıcılığının tədqiqatçılarından biri Sabir Bəşirov yazır ki, “Mən S.Rüstəmxanlı şeirlərini mövzusunə görə qruplaşdırmaq istədim: şeirlərin yarından çoxu Vətənə, yurdla bağlıdır. Çox az şeirlər tapmaq olar ki, ana dilindən, yurddan, Vətəndən danışmasın” [2, s.70].

S.Rüstəmxanlının bir şeiri də belə adlanır: “İsa Həbibbəyliyə”. Maraqla oxunan bu şeir bir fikri də ifadə edir: Yaxşı insanlar arasında da mənəvi körpülər mövcuddur. Bəlkə də həyatın düzgünlüyünü, saflığını, təmizliyini bu körpülər qoruyur, pislərdən uzaq saxlayır və xilas ələyir. Bir sözlə, yaxşılar həyatı, cəmiyyəti, vətəni, vətəndaşı tənzimləyir.

Ya dəniz ləngərdə ol, gözlərində dan yeri,
Ya sinən hədəf olsun, ömrün düşmən çəpəri... [1, s.330]

Şair təəssüf hissiylə etiraf edir ki, bəzən qiyməti səndən başda, yuxarıda dayanan nadan sərsərilər verir.

Dünyanın ixtiyarlı sərsəriləri, nadanları isə çoxdur. Lakin əsas odur ki, həyatın ləngərlə dənizləri də var və dan yerindən boylanan al günəşi də.

Bu çalışan əlimiz, bu danışan dilimiz,
Bu dağılan yuvamız, bu dözümlü elimiz,
Hər şeyi hökm ilə bölübdür adilimiz...
Uca sandığın alcaq, müdrik dediyin naşı... [1, s.330]

Həç də hər şey görüldüyü kimi deyil həyatda, qənaətinə gəlir şair.

Beləliklə, S.Rüstəmxanlı təbiət şeirləri ilə bütöv Vətənin obrazını yaradıb desək, yanılmazıq. Azərbaycanı qarış-qarış gəzən şair təbiətdən yazaraq, Vətəni təənnüm edib, Vətəni vəsf edib. Bu da təbiidir. Çünki, S.Rüstəmxanlı sadəcə vətəndaş şairidir.

ƏDƏBİYYAT

1. Rüstəmxanlı S. Seçilmiş əsərləri. Bakı, “Şərq-Qərb”, 2004
2. Bəşirov S. Sərhədsiz ruhumuzun yolçusu. Bakı, “Qanun”, 2006.
3. Rüstəmxanlı S. Ədəbi sevdə. Bakı, “Təhsil”, 2012.
4. Xəlil Rza Ulutürk. Sabir Rüstəmxanlı haqqında. Bakı, “Mütərcim”, 1998.
5. Həbibbəyli İ. Sabir Rüstəmxanlı. Bakı, “Qanun”, 1996.

Bahar Bardali (Mamedova)

**THE IMAGE OF AN WHOLE HOMELAND
IN THE POEMS BY SABIR RUSTAMKHANLI**

Summary

The article is devoted to the landscape poetry of the poet Sabir Rustamkhanli. The researcher notes that in such poems of the poet as "On the roads of Yardimli", "We must return", "Mount Yardimli", "Song of mowing" and other samples, the poet created the image of the whole of Azerbaijan. In these poems S. Rustamkhanli not only depicts the beauty of nature, but also sings the ancient history, geographical features of the terrain, pain and anxiety of his homeland.

Once an integral country, today it is divided. But all this is temporary. He will be reunited again. The author of the article explores these ideas on the basis of poet's poetry.

Бахар Бардали (Мамедова)

**ОБРАЗ ЦЕЛОСТНОЙ РОДИНЫ В ПОЭЗИИ
САБИРА РУСТАМХАНЛЫ**

Резюме

В статье исследована пейзажная лирика народного поэта Сабир Рустамханлы. Исследовательница отмечает, что в таких стихотворениях поэта как «На дорогах Ярдимлы», «Мы должны вернуться», «Горы Ярдимлы», «Песня покоса» и др. образцах поэт создал образ всего Азербайджана. В этих стихотворениях С.Рустамханлы не только изображает красоту природы, но также воспекает древнюю историю, географические особенности местности, боли и тревоги своей родины.

Некогда целостная страна, сегодня разделена. Но все это временно. Она снова воссоединится. Автор статьи исследует эти идеи на основе поэзии поэта.